

TURCSIK BÍBORKA

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola

Kauzalitáson innen és túl

Az okszerűség megbomlása és újraértelmeződése egy faulkneri nem természetes elmerereprezentációban

Absztrakt

A nem természetes narratívák tudatfolyam-ábrázolásainak keretes szöveggént, sőt narratívaként való értelmezhetősége Emmott (1999) szövegtipológiája alapján megkérdőjelezhető. Tanulmányomban Faulkner *A hang és a téboly* című regényéből (1956) Benjy monológját elemzem és arra a következtetésre jutok, hogy a személyközi, tér- és időviszonyok ábrázolásában nem épül ki az a kontextuális keret, amely a regény narratívaként való felfogását lehetővé tenné. Ez az észrevétel szorosan összefügg a szövegbeli kauzalitás – mint keretépítő tényező – alapvető hiányával és az érzelmi motiváció – mint az asszociatív jelenetváltásokat implikáló jelenség – előtérbe kerülésével (vö. Velleman 2003).

Jelen tanulmányban a nem természetes narratív sémák feltárásának céljából egy egyszerre szövegtani és stilisztikai kiindulópontú (Gibbons–Whiteley 2018; Stockwell 2009), poétikai (Stockwell 2002; Turcsik 2019, 2020) valamint egy *mind style*-vizsgálaton (Fowler 1977) alapuló elemzéssel azt mutatom be, hogy hogyan bomlik meg és értelmeződik újra a Benjy-monológbeli kauzalitás.

Kulcsszavak: nem természetes narratívák, narratív sémák, Emmott szövegtipológiája, kauzalitás, érzelmi motiváció, *mind style*, *A hang és a téboly*

1 Bevezetés

A nem természetes narratívák vizsgálatában, azok közös mintázatainak feltárásában sokféle kiindulópontból szemlélődhethetünk. A témát megközelíthetjük például a poétika, a narratológia, a szövegtan és a stilisztika felől is. Jelen tanulmány az említett tudományágak közös metszetében teszi meg észrevételeit egy konkrét írói reprezentáció vizsgálatában.

1.1. Témaválasztás, a vizsgált jelenség

Dolgozatom tudományos kontextusát az atipikus, **nem természetes elmék** írói reprezentációinak¹ vizsgálata, azok **narratív sémáinak** feltárása adja. Célom, hogy választ adjak arra a kérdésre, hogy a megszokott narratív sémákhoz képest hogyan és milyen eljárásokkal létesülnek a nem természetes elmeműködést felvonultató szövegek.

A vizsgálódás kiindulópontját a kognitív nyelvészet (Tolcsvai Nagy 2013) ke-retrendszere szolgáltatja. Az alapvetően szövegtani, narratológiai kérdéseket a kognitív poétika (Stockwell 2002) és stilsztika (Gibbons–Whiteley 2018) felől is reflektálom – tekintetbe véve a téma sokoldalúságát és tudományterületeken átívelő mozaikszerűségét.

Jelen tanulmány a nem természetes narratívákhoz tartozó sémák feltárásának céljából William Faulkner *A hang és a téboly* című regényének első monológjára, a Benjamin Compson szemszögéből és hangján íródott elbeszélésre fókuszál egy szűkebb problémakört a középpontba helyezve. A továbbiakban főként arra keresem tehát a választ, hogy az említett szövegben hogyan bomlik meg, illetve értelmeződik újra, hogyan válik nem természetessé a **kauzalitás** – és hogy mindez mit árul el a monológot konstruáló eljárásokról.

1.2. A tanulmány felépítése

A következőkben kifejtem a vizsgált problémát (2.), előzetes kérdésfeltevéseimmel és a tágabb kontextus rögzítésével (2.1.) alapozom meg a vizsgálatot. Ezt követően rögzítem azokat a szaktudományos megközelítéseket (2.2.), amelyek jelen tanulmány gondolatiságának támpilléreit adják, melynek alkalmazását a 3. fejezet elemzései adják. Az összegzést követően a további kutatási lehetőségeket is sorra veszem (4.).

2 A vizsgált probléma és a vizsgálat megalapozása

A nem természetes narratívák kategóriájának áttekintése, újraalkotása adja jelen tanulmány tágabb tudományos kontextusát. Az említett kategória meghatározására, jellemzésére több javaslat is született (Alber–Iversen–Nielsen–Richardson 2018; Tóth 2018), a téma szerteágazósága miatt azonban az egységes álláspont rögzítése még várat magára. Dolgozatom egy olyan hosszabb kutatási folyamat részeként

1. Az irodalmi szövegekben megjelenő nem természetes elmék egyik meghatározása szerint az olvasót jellemző módon arra ösztönzik, hogy felidézzen egy elmét, de ezt „a folyamatot meggátolja, eltorzítja vagy más módon erőpróba elé állítja a narratíva egy azonosítható és leírható eleme.” (Alber–Iversen–Nielsen–Richardson 2018, 122)

teszi meg a javaslatát, amely a nem természetes narratívák kategóriájának leszűkítését, majd a szűkítés mentén megvalósítható újradefiniálását tűzi ki célként. A 2.1. fejezetrész rövid áttekintést ad az általam vizsgált *nem természetes elmék írói reprezentációit* felvonultató szövegek egységességéről, az atipikus humán elmék kategóriájáról.

Emellett azt is fontos előzetesen rögzíteni, hogy pontosan mit értünk hagyományos, megszokott **narratív sémák** alatt, vagyis hogy melyek lesznek azok az aspektusok, amelyek mentén a nem természetest felvonultató szövegek létesülésének módjait vizsgálhatjuk. Ehhez nyújt segítséget a 2.2. fejezetrészben közölt, Emmott (1999) nevéhez fűződő szövegtipológiai felosztás, illetve a kauzális gondolkodás és az érzelmi motiváció kettősének körüljárása az elbeszéléselemlétekre vonatkozóan (Velleman 2003; Vermeule 2011; Horváth 2020). A szövegbeli nem természetesség és okszerűség összeférhetőségének tárgyalását pedig a stilisztika oldaláról is vizsgálom (Gibbons–Whiteley 2018; Stockwell 2009).

2.1. A nem természetes narratívák és a *mind style* jelensége

A nem természetes narratívák kategóriájának és mintázatainak feltárásában célszerűnek, sőt szükségszerűnek tűnik előzetesen rögzítenünk, hogy pontosan mit értünk nem természetes alatt. Ez az elhatározás magában foglalja a vállalkozás elsődleges problémáját, vagyis azt, hogy a fogalom meghatározása nem egységes.² Ugyanitt fontos hangsúlyozni, hogy a tágabb kutatási folyamat éppen a kategória újraalkotását tűzte ki célul – külön figyelmet fordítva az elnevezés átgondolására is, amely tévesen azt a szembenállást sejteti, hogy a nem természetest a természetessel szemben kell értelmeznünk.³ Holott az előzetes kutatási eredmények (Turcsik 2019; 2020) éppen arra mutattak rá, hogy a nem természetes elmeműködés egyik fontos jellemzője, hogy bizonyos tulajdonságaiban rokonítható a természetessel, tehát nem minden elemében nem természetes. Ezt az észrevételt tekintve két jogos igény is felmerül. Az egyik, hogy a nem természetes narratológiára úgy kellene tekintenünk, mint a kognitív narratológia egyik, határokat kiszélesítő ágára – és kevésbé mint annak eszközeit, elméleteit elutasító irányzatra (vö. Herman 2009, 79–118; Tóth 2018, 91–113; Jeney 2017). A másik, hogy a prototípuselv (Tolcsvai Nagy 2017, 215) szerinti rendszerezés mentén célszerű a két kategóriát egy skála mentén ábrázolni és értékelni (ld. 1. ábra) – a skála egyik végpontján a természetest, a másikon a nem természetest rögzítve. A különböző elmereprezentációkat így aszerint helyezhetjük el a skálán, hogy azok milyen mértékben viselik a természetesség, ille-

2. Vö. pl. Alber (2009, 80; 2016, 25) gondolatait Richardson (2006, 1; 2011, 34) vagy éppen Nielsen (Alber–Iversen–Nielsen–Richardson 2013: 103–104) megközelítésével.

3. A gondolat onnan eredeztethető, miszerint a nem természetes narratológia célja nem más, mint feltárni és beemelni olyan szövegeket a korpuszba, amelyek értelmezésében a hagyományos narratológia eszközei csődöt mondtak (Tóth 2018, 91).

1. ábra.

tőleg a nem természetesség tulajdonságait (vö. Alber–Iversen–Nielsen–Richardson 2018, 123).

A prototípuselv szerinti megközelítés azért alkalmas a két kategória összevetésére, mert pontosan arra mutat rá, hogy a természetes és a nem természetes elmeműködés között nem feltételezhetünk éles határvonalakat, és hogy amellet, hogy vannak olyan, nem természetes elmeműködést reprezentáló szövegek, amelyek leggyakoribb és leglátványosabb elemeikben atipikusak, addig fellelhetők olyanok is, amelyek már-már hagyományosnak tekinthetők, csak egy-egy jellemzőjükben hordozzák a nem természetességet, és így tovább.

Az egyes reprezentációk leírásában, így a skálamenti elhelyezésükben a **mind style**-vizsgálatok segíthetnek, amelyek a fowleri (1977, 103) megközelítésből kiindulva az egyes szövegekre vonatkozóan nem implicálják a természetesség vagy a nem természetesség értékítéletét, egyszerűen csak az ábrázolt elmék gondolatvilágának sajátosságait igyekeznek feltárni, így egyúttal fel is oldják a két kategória határvonalait.⁴

A felvázolt problematika mellett azonban az is elmondható, hogy a kategória szűkítésében jó kiindulóponttal lehetünk a nem természetesség előzetes meghatározásában. Tehát már itt érdemes hangsúlyozni, hogy az elemzések kizárólag **humán elmék** vizsgálatára fókuszálnak. Ezekkel összhangban nem foglalkozom a poszthumán, humanoid, hibrid esetekkel, sem az állati elbeszélőkkel vagy éppen a mindentudó narrátor nem természetességével. A példákban is látszik és fontos kiemelni, hogy egy elbeszélés rendkívül sokféle módon lehet nem természetes. A beszélő állatok jelensége aligha tekinthető természetesnek, ugyanakkor a hozzájuk kapcsolódó mesék gondolatvilágukat, elbeszélésmódjukat tekintve mégis a természeteshez közelítenek, hiszen az alapvető és átlagos humán tudatműködést hivatottak reprezentálni és tanítani a gyerekek számára, így maga a narráció, az elbeszélés módja természetesként értékelhető. Hasonlóképp jellemezhető a mindentudó narrátor esete, aki határtalan és végtelen tudásából adódóan egyáltalán nem tekinthető természetesnek, az általa képviselt tudatműködés azonban mégis

4. A mind style jelenségét elsőként leíró Fowler (1977, 103) meghatározása szerint a *mind style* magában foglalja mindazon jellegzetes, megkülönböztető, sajátosan egyéni nyelvi megnyilvánulásokat, amelyekkel az egyén mentális énjének jellemzői, tudatának működése egy szövegben kifejeződik. Ezek mentén a különböző *mind style*-vizsgálatok (pl. Semino 2014; McIntyre 2005; McIntyre–Archer 2010) általánosan az elbeszélői, szereplői gondolkodásmód, világnézet feltárását tűzik ki célul – a nyelvi megformálást a középpontba helyezve.

a természetesség jegyeit hordozza magán.

Még fontosabb kitérni arra a kérdésre, hogy mi a normális (vagy épp természetes), akkor is, ha nem igazán tudjuk megválaszolni. Ugyanakkor azt rögzíthetjük, hogy mi az, ami természetesen elvárható egy narratívától. Ebben lesznek segítségünkre a 2.2. fejezetrészben bemutatott megközelítések.

2.2. Szaktudományos megközelítések

Az alábbiakban a vizsgálódás alapjául szolgáló elméletek áttekintése következik. Bemutatom egyfelől Emmott (1999) szövegtipológiai felosztását, majd tárgyalom azokat a kérdéseket, amelyek a csoportosítás kapcsán a nem természetes narratívák sémáinak feltárásában előzetesen felvetődtek. Ezt követően áttekintem a narratív megértés tárgyában a kauzalitás és az érzelmi motiváció kettősére vonatkozó elbeszéléseleméleti elgondolásokat – felvetve a Faulkneri monológ feldolgozásának ide kapcsolódó dilemmáit. Végül – a szövegbeli okszerűség későbbi feltárásához – néhány stilisztikai vonatkozásról is számot adok.

2.2.1. Az emmotti keretrendszer

Emmott (1999, 20–23) hangsúlyozza, hogy a különböző típusú szövegek különböző feldolgozási módokat igényelnek. E felosztása szerint kétféle szövegtípust különböztethetünk el egymástól: a keretes (framed) és a keret nélküli (unframed) szövegeket.

A keretes szövegekre jellemző, hogy „a szövegvilágról szerzett ismeretek, a szövegvilág térbeli, időbeli és személyközi viszonyrendszerének reprezentációja kontextuális keretbe szerveződve segíti az aktuális diskurzusegységek értelmezését, hiszen biztosítja mindazon információ elérhetőségét a háttérben, amely az egyes referenciális jelenetek konceptualizálásához, valamint azok összekapcsolásához szükséges” (Simon 2012, 127). Ezek a szövegek „kumulatív jellegűek, mert a szövegvilágról szerzett ismeretek az értelemszerkezet részeként folyamatosan közreműködnek a jelentésképzésben, biztosítva azt a szövegvilágbeli alaprétet, amelyhez a referenciális jeleneteket lehorgonyozzuk. A keretes szövegek mentális reprezentációjában tehát központi jelentősége van a kontextuális keretnek, amely a szöveg elemi tér-, idő- és személyközi viszonyainak rendszerszerű reprezentációs újraírásával jön létre, következésképpen ezeket a szövegeket propozicionálisan értjük meg” (ld. Tátrai 2008, 51; Simon 2012, 127–128).

Simon (2012, 128) Emmott (1999) nyomán még így összegez: „a keret nélküli szövegek befogadásakor nem épül ki reprezentációszerűen kontextuális kontinuitás, a befogadó nem konstruál több referenciális jelenetet átfogó kontextuális kereteket. Az ilyen típusú szövegek esetében a szövegvilág összefüggéseinek megszervezéséhez, az egyes nyelvi szimbólumok referenciális értelmezéséhez, valamint a szöveg értelemszerkezetének koherenssége tételéhez a világról való generikus tudás nagyobb fokú

alkalmazásba vétele szükséges, tehát ezeknél a szövegeknél procedurális megértést hajtunk végre (ld. Tátrai 2008, 51). Mindez nem jelenti, hogy a keret nélküli szövegekben ne lennének koreferenciaviszonyok, azonban ezek nem állnak össze teljes kontextuális keretté, így az indirekt viszonyok jelentősége megnő.”

A nem természetes narratívák sémáinak feltárásában annak a csoportosításnak az újragondolása lesz még érdekes, amely szerint a keretes szövegek közé tartoznak a narratív szövegek, míg keret nélküli szövegeknek azokat az egymástól nagyon különböző szövegeket tartjuk, „amelyeknek az értelmezéséhez nem szükséges a kontextuális integráció, kumuláció, ugyanakkor a világról szerzett ismeretek sematikus szerkezeteire kell támaszkodni: referenciális jelenetekre töredező szövegek, mint amilyenek például a mozaikszerű tájleírások, felsorolások, listák.” (Simon 2012, 128; vö. Emmott 1999, 21).

A fenti gondolatok mentén *A hang és a téboly* Benjy-monológjának értékelésében több kérdés és probléma is felmerül. Egyfelől eddig narratív szöveggént, vagyis keretes szerkezetűként hivatkoztunk rá; a monológ olvastán azonban mégis azt vehetjük észre, hogy a kontextuális keret kiépülése korántsem azon kritériumok mentén zajlik, ami a keretes szövegekre jellemző. Így a monológ narratívaként való felfogása is megkérdőjelezhetővé válik. Ez alapján célszerűnek tűnik a Benjy-elbeszélés tér-, idő- és személyközi viszonyainak áttekintése és a keretépítési folyamatra tett reflexió megfogalmazása, hogy választ találjunk arra a kérdésre, hogy az emmotti felosztás szerint milyen típusú szöveggént tekinthetünk a nem természetes narratívák ezen példájára, illetve hogy a monológot a tulajdonságok mentén kezelhetjük-e egyáltalán narratívaként.

2.2.2. Kauzalitás és érzelmek a narratívákban

Az okszerűség témaköre több ponton is kapcsolódik a nem természetes narratív sémák feltárásához. A kauzalitás tárgykörét – kognitív nyelvészeti vizsgálódásba illesztve – célszerűnek tűnik elsődlegesen a kognitív pszichológia felől megközelíteni. És habár az utóbb említett tudományterület adós marad a szabatos definícióval (vö. Waldmann 2017), a téma filozófiai vonatkozásairól mégis megemlékezik (Waldmann 2017, 3). A fogalom értelmezéséhez segítséget nyújt például Hume meglátása: „a kauzalitás – ha úgy tekintjük, mint valamit, ami a ’tárgyakban’, a ’természetben’ vagy a ’világban’ létezik – semmi más, csupán szabályszerű egymásutánosság” (Buskó 2000). Arisztotelész (1975) *Eudémósi etikájában* pedig így fogalmaz: „a lélek megfontolóképesége: valamely ok szemlélésének a képesége. Ugyanis az, ami végett cselekszünk: az okok egyike. Mert azt, ami miatt cselekszünk: ok. Ami végett valami van vagy keletkezik, azt okszerűnek nevezzük”. Jelen dolgozat egyfelől a hume-i gondolatokhoz kíván kapcsolódni a nem természetes elemreprezentáció narratív sémáinak, szabályszerűségeinek, ismétlődő jelenségeinek feltárásában; másfelől Arisztotelész meghatározására reflektál a korábbi kognitív

poétikai elemzés új szempontok szerinti áttekintésében.

Mindezek tükrében, ha – a fenti szövegtipológiai problémák mellett – figyelmet szentelünk az egyik kiinduló kérdésnek is, vagyis, hogy mégis mi az, ami egy narratívától természetesen elvárható, akkor kézenfekvőnek tűnik a benne felvázolt események közötti oksági kapcsolatok meglétének igényét kiemelni (ld. Prince 1973). Ez szorosan kapcsolódik a kontextuális keret kiépítésének folyamatához, hiszen az események közötti ok-okozati viszonyok segíthetnek abban, hogy az olvasó az új információkat beleillessze az épülő keretbe.

Itt fontos megjegyezni azt is, hogy a Faulkneri Benjy-monológot tekintve nem mehetünk el a nyilvánvaló tulajdonság mellett, miszerint a szöveg nehéz érthetősége éppen az események és jelenetek közötti asszociatív idő- és térbeli ugrásokkal magyarázható. Meggyőződésem szerint bizonyos kauzális kapcsolat ugyan fellelhető az események effajta szerveződésében, de az expliciten nincs kifejtve. Ezzel összefüggésben az olvasónak a hagyományos olvasási stratégiák alkalmazásán túl más eszközöket is be kell vetnie nemcsak a monológ hatékony nyomon követéséhez (ld. Turcsik 2019; 2020), hanem a szöveget átívelő ok-okozati viszonyok feltáráshoz is. Meglátásaim rokoníthatók a kognitív narratológia gondolataival, miszerint az oksági kapcsolat leginkább az olvasó elméjében alakul ki (ld. Horváth 2020).

A kauzalitás mellett az érzelmi motiváció is felmerül a narrativitás lényegi összetevőjeként. J. David Velleman (2003) gondolatai szerint „a történetek 'saját magyarázó erejüket aknázzák ki, amely nem függ a szövegben fellelhető bármely kauzális információ értékétől.' Nem tagadja [...], hogy az oksági kapcsolat egybeesik néha a narratív magyarázattal, ám ennek nem szükséges így történnie.” (Idézi Vermeule 2021, 406) Velleman szerint tehát egy különös, zsigeri érzelmi hatás játszik szerepet a történetek megértésében (Vermeule 2021, 407). Ennek okán felmerül a kérdés, hogy nem valamilyen érzelmi hatást kellene-e tekintetbe venni, amely mentén a vizsgálandó nem természetes narratíva asszociatív jelenetváltásai szerveződnek.

Összegezve a fentieket, a következő kérdéseket célszerű a vizsgálódás előterében tartanunk: Milyen mértékben játszik szerepet a kauzalitás, illetve az érzelmi motiváció a nem természetes narratívák szerveződésében? És a kérdést leszűkítve, konkrétan: a Benjy-monológ asszociatív idő- és térbeli ugrásai oksági kapcsolaton vagy inkább érzelmeken alapulnak?

2.2.3. A stilisztika felől. A stockwelli attraktorokról

A Faulkneri monológ olvasatához és feldolgozásához tartozó okszerűség feltárában célszerű a kognitív stilisztika hívószavain keresztül is közelítenünk. Amellett, hogy a már meglévő fogalmi integráción alapuló elemzések más szempontrendszerre mentő áttekintése is megtörténik (3.1.), arról is kiemelten fontos szót ejtenünk, melyek az ábrázolt tudatműködés azon jellemzői, amelyek a figyelem előterébe ke-

rülve mintegy áthidalják a kauzális kapcsolatokat (3.2.). Ehhez nyújt segítséget a figura–alap viszony témaköre.

A **figure and ground**, vagyis a figura–alap viszony jelensége arra a figyelemirányítási és fókuszálási aktusra hívja fel a figyelmet, miszerint mindennapi tapasztalásunkra, a szövegolvasásra és -értelmezésre is igaz, hogy a feldolgozás során mindig vannak bizonyos részek, amelyek előtérbe kerülnek, a többiek pedig a háttérben maradnak. Ez alapján különböztetjük meg az előtérben álló figurát és az e mögötti háttértartományt. (Gibbons–Whiteley 2018, 150; Pethő 2011, 188)

Hogy egy szövegben pontosan mi kerül előtérbe, ahhoz a stockwelli (2009, 25) lista ad megbízható útmutatást. Stockwell a figyelemfelhívó tényezőket következetesen attraktoroknak hívja, és ezek részletes bemutatásában egyúttal azt is rögzíti, hogy ezek miért kerülnek a figyelem előterébe. Attraktorként tekint az újdonságra: Stockwell hangsúlyozza, hogy olvasás közben mindig arra fókuszálunk, amit éppen a jelenbeli pillanatban olvasunk, a korábbi pillanatokban olvasottak a háttérbe kerülnek. Így az olvasó figyelme folyamatosan vált az attraktorok között, ahogy átfut a szövegen. Emellett Stockwell szerint a főnévi szerkezetek cselekvő pozícióban sokkal jobban felkeltik az olvasó figyelmét, mint passzív pozícióban, azaz a cselekvő rendszerint a figyelem előterébe kerül. A topikalitás szempontjából pedig jobban fókuszálunk az alanyra mint mondjuk a tárgyra. Az empatikus felismerhetőség szempontjából hangsúlyozza, hogy jobban figyelünk az élő, mint az élettelen dolgokra; és inkább a határozott főnévre, mint a határozatlanra. Figyelmünket az aktivitást kifejező igék is felkeltik. Attraktortényező még a világosság, a telítettség, a nagyság, a magasság és a hangosság. És végül az esztétikai különbséget is elválasztja a normától – erre épül a nem természetesség hagyományos, devianciaalapú megközelítése. (Gibbons–Whiteley 2018, 153)

Az a kérdés, hogy a faulkneri szövegben, vagyis Benjy számára milyen tényezők és azok milyen gyakorisággal, ismétlődéssel, milyen mintázatok mentén működnek attraktorként, a 3.2. fejezet részben kerül kifejtésre. Az alábbi szövegrész vizsgálata ezekbe az elemzésekbe ad betekintést.

(1) She gave me a flower and her hand went away. (Faulkner 1956, 9.)

A részletben Caddy az, aki virágot ad Benjynek, így egyfelől ő jelenik meg attraktorként mint cselekvő személy és topik, rá irányul Benjy figyelme – a tárgy szerepét betöltő virág mellett. Az első tagmondatban tehát két teljesen tipikus attraktor működését látjuk kirajzolódni. A mondat második fele már inkább a nem természetes gondolkodást mintázza. Itt Caddy keze nem tipikus attraktorként jelenik meg egy metonimikus konstrukción alapuló megszemélyesítés által. Valójában nem Caddy keze az, ami elmegy, hanem Caddy az, aki elveszi a kezét Benjytől. A példa érdekessége, hogy Benjy nem számol be arról, feldolgozza-e a kéz eltűnésének

akaratlagos jellegét, az okszerűséget; így olvasóként nem tudjuk, Benjynek van-e fogalma arról, hogy Caddy irányítja a saját kezét. Ehhez hasonló metonímiák és megszemélyesítések sokasága adja Benjy nem tipikus attraktorait, ezek bemutatására vállalkozik a 3.2. fejezetrész. Ebben azt figyelhetjük meg, hogy a monológot a kauzalitás reflektátlanságában tipikus és nem tipikus attraktorok megjelenése szövi át, alátámasztva azt a már rögzített, korábbi vizsgálati eredményt, miszerint a nem természetesség magában hordoz természetes és nem természetes jellemzőket egyaránt.

A kauzalitás és az attraktorok témakörének metszetében tehát az a kérdés merül fel, hogy melyek azok a szövegbeli tényezők, amelyek áthidalják a kauzális kapcsolatok hiányát?

3 Elemzések

A következőkben elsőként (3.1.) a faulkneri monológ keretépítési eljárásait igyekszem feltárni néhány aspektus körüljárásával. Az emmotti tér-, idő- és személyrendszer Benjy-monológbeli vonatkozásainak bemutatásánál a korábbi fogalmi integráción alapuló elemzéseket (Turcsik 2019; 2020) más megvilágításba helyezem. Mindeközben a kauzalitás szerepét is a fókuszban tartom. A kauzalitás témaköre átível a következő (3.2.) fejezetrészre, amelyben a stockwelli attraktorokon keresztül a metonimikus gondolkodásmód fontosságáról lesz szó. Az elemzések eredményének összevetésében a két megközelítésmód közös hozadékaira hívom fel a figyelmet (3.3.).

3.1. Az emmotti keretrendszer, a kauzalitás és a Benjy-monológ blendjei

Emmott (1999, 16) szerint a kontextuális keret kiépítésének és működtetésének lényege, hogy az olvasónak olvasás közben nincs szüksége arra, hogy a szöveg újra és újra bemutassa a szereplőit és folyton rögzítse, milyen térben és időben íródnak az események. Mindezeket az olvasó az első említéskor a keretbe illeszti, és a további információkat a már meglévőkhöz igazítva dolgozza fel az olvasás során – így szerveződik dinamikusan a kontextuális keret a szöveg tér-, idő- és személyközi viszonyainak újraírásában. A továbbiakban arról lesz szó, a Benjy-monológ esetében mennyiben nem teljesül ez a szerveződés.

3.1.1. Személyközi viszonyok

A Benjy-elbeszélés olvasása közben az az intuitív gondolatunk támadhat, hogy a fentebb megfogalmazottakkal szemben Benjy az elvárthoz képest sokkal többször tesz említést az őt gondozó emberekről, és igen ritkán hivatkozik rájuk koreferens

névmások által. Külön érdekesség, hogy a karakterek néven nevezése kiemelt segítséget nyújt az olvasónak az események időben való elhelyezéséhez (Benjy különböző életszakaszaiban különböző gondozók játsszák a főszerepet).

Az említett olvasói megérzést a számok is igazolják. A 20 404 szövegszavas Benjy-monológ leggyakoribb szavait listázva az alábbiakat figyelhetjük meg. Az elbeszélés 30 leggyakoribb szava között szerepel *Caddy*, *Dilsey*, *Luster*, *T. P.*, *Quentin* és *Versh* neve is. *Caddy* 280 előfordulással a monológ 8. leggyakoribb szava,⁵ *Dilsey* 191 előfordulással a 16., *Luster* 150 példával a 21., *T. P.* 145 elemmel a 22., *Quentin* 137 előfordulással a 24., míg a 30. helyen *Versh* zárja a sort, akinek a neve 123-szor kerül említésre a szövegben (ld. 2. ábra). Természetesen névmások is szerepelnek az első harminc találat között, de arányaiban mégis sokkal ritkábbak, mint a regény többi monológjában. Hogy a személynevek említése mennyiben számít valóban gyakorinak, azt a Quentin- és Jason-monológ áttekintése mentén rögzíthetjük a relatív gyakoriság segítségével (ld. 1–3. melléklet). A Quentin által legtöbbször használt személynév *Shreve*, aki az abszolút gyakorisági listán csak a 74., illetve a Jason által legtöbbet emlegetett anya (*mother*), aki az abszolút gyakorisági listán csak az 55., is elenyésző számban fordul elő a Benjy által közölt nevekhez képest. Példának okáért csak a leggyakoribb névemlétekre fókuszálva: 10 000 esetből Benjy 444-szer említi Caddyt, míg Quentin csak 19-szer Shreve-t és Jason 33-szor anyát.

Az, hogy a Benjy-monológban a 30 leggyakoribb szó ötödét adják a fentebb említett családtagok és gondozók nevei, egyfelől információkat ad arról, hogy Benjy kivel tölti a mindennapjait, másrészt kik azok, akikhez emlékek kapcsolódnak, amelyek asszociatív váltásokban sejlnek fel Benjy tudatában. Jól látszik, hogy szűk határok közt mozgó életében a gondozóké a főszerep, közülük valamennyi megjelenik a felsorolásban. A leggyakrabban említett mégis *Caddy*, akihez a legtöbb érzelmi viszony fűzi Benjyt; ő az, aki a leggyakrabban visszatér az emlékezesekben és motiválja a jelenetváltásokat (vö. Turcsik 2019; 2020). Ezen észrevétel mentén, a jelenetváltásokhoz tartozó **érzelmi motivációk** feltárásában hasznosnak tűnik a korábbi fogalmi integrációs elemzésből kapott adatok újbóli áttekintése. A számadatok szintjén érdemes megnézni, hogy a különböző jelenetváltások hány százalékában jelenik meg *Caddy* mint a váltást motiváló tényező. Egyúttal rögzíteni kell azt is, hogy a *Caddy* által motivált váltásokban milyen arányban jelenik meg Benjy reakcióiban a sírás, a nyöszörgés, a bömbölés stb. mint egyértelmű érzelmi megnyilvánulás. Ez az utóbb felvetett vizsgálódás a jelen kutatás keretébe a téma eleve adott szerteágazó jellege folytán nem fért bele, mindazonáltal adalékokat szolgáltat egy olyan tanulmányhoz, amely a jelenet- és térváltásokat szervező érzelmi motivációk tárgykörét vizsgálja. A továbbiakban (ld. 3.1.3.) a kauzalitás

5. Jóval gyakoribb, mint a *she* vagy a *her*, amelyek utalhatnak akár *Caddyre*, de *Dilsey-re*, *Quentinre* és anyára is.

▼ Corpus	Corpus 1	▼ Frequency	▼ Dispersion	▼ Type
Type	▼ Frequency: 01 - Freq	Dispersion: 01_CV		
said	907.000000	0.000000		
the	860.000000	0.000000		
and	681.000000	0.000000		
you	679.000000	0.000000		
to	592.000000	0.000000		
i	568.000000	0.000000		
it	333.000000	0.000000		
he	310.000000	0.000000		
caddy	280.000000	0.000000		
on	245.000000	0.000000		
in	239.000000	0.000000		
him	219.000000	0.000000		
we	197.000000	0.000000		
was	193.000000	0.000000		
she	192.000000	0.000000		
dilsey	191.000000	0.000000		
me	184.000000	0.000000		
up	169.000000	0.000000		
a	162.000000	0.000000		
went	160.000000	0.000000		
luster	150.000000	0.000000		
t	145.000000	0.000000		
p.	142.000000	0.000000		
that	140.000000	0.000000		
quentin	137.000000	0.000000		
her	133.000000	0.000000		
going	130.000000	0.000000		
they	130.000000	0.000000		
of	127.000000	0.000000		
here	127.000000	0.000000		
versh	123.000000	0.000000		

2. ábra.

megbomlásának kifejtése mellett egy-egy elemzés keretében az érzelmi motivációk szövegszervező kapacitásába is bepillantást nyújtok.

A Benjy-monológ gyakori névemlítése számos jelenetváltást, így a jelenetváltásokat jelző régi-új szereplők megjelenését is rögzítik. Emiatt a Benjy-monológra tekinthetünk széttöredezett, fragmentáltságában dinamikusan szerveződő szöveggént. Az elbeszélés ezek alapján akár lista- vagy mozaikszerűként is értékelhető, amely már-már a keret nélküli szövegek csoportjába is utalhatná a monológot (vö. Emmott 1999, 21). Az időjelölések hiánya (ld. 3.1.2.) tovább erősíti ezt az észrevételt.

3.1.2. Tér és idő

Az emmotti kontextuális keret tér- és idővonatkozásait figyelembe véve a Benjy-monológ kapcsán érdekes hiányosságokra lehetünk figyelmesek. Az ábrázolt tér egyfelől meghatározatlan és szűk hatókörű. Benjy nincs tisztában azzal, melyik városban, melyik országrészben él, mindennapjait a házban és az udvaron töltött tevékenységek keretezik. Ezek földrajzi elhelyezkedését Quentin elbeszéléséből ismerjük meg, akinek leírásában a tér is kitér: Harvardra költözése új helyszínt jelöl, s otthonára való emlékezéséből azt is megtudjuk, Benjy mindennapjai Mississippiben zajlanak. (Utóbbira a főváros, Jackson említése is utal a regény első negyedében.)

Benjy szemszögéből az idő a tér szűkösségéhez képest mindvégig végtelen és időtlen. Ha úgy tetszik: bármi, ami van, olyan, mintha jelen lenne – annak ellenére, hogy az elbeszélés múlt időben íródik. A szöveget az időre való utalások tekintetében is szegényesség jellemzi. Benjy az alábbi, időviszonyokat tükröztető kifejezések egyikét sem használja: *tomorrow, yesterday, (to)day, last... , morning, afternoon, evening, midday, noon, midnight, up to that*. Nincs utalás évszámokra, hónapokra sem. A *now* összesen kétszer jelenik meg a szövegben, megragadva a pillanatnyiságot, amit Benjy képes érzéklni és ilyenformán reflektálni:

(2) I was crying **now**, and something was happening inside me [...]. (15)

(3) It was two **now**, and then one in the swing. (27)

A *night* egyetlen példája egy nem tipikus stockwelli attraktorként jelenik meg egy metonimikus konstrukcióban. Az estét nem hallhatja Benjy, feltehetőleg a kertből beszűrődő éjszakai hangokra gondol.

(4) I could hear it getting night. (40)

A *before* szintén csak egy előfordulást jegyez, hatóköre ennek is szűk: Benjy és Luster árnyékának mozgását rögzíti.

(5) Our shadows were on the grass. They got to the trees before we did.
Mine got there first. (31)

Benjy által az egyetlen gyakrabban használt időjelölő szó a *then*, amely szintén kis hatókört mintáz 63 előfordulásában. A teljesség igénye nélkül az alábbi példák a golfozók sétáját, Caddy közeledtét mutatják be.

(6) Then they put the flag back and they went to the table [...]. (6)

(7) Caddy was walking. Then she was running [...]. (7)

Összefoglalásként elmondható, hogy Benjy tudata az emlékek közt lavírozva egyfelől térben és időben is elveszik, másfelől az eltévelyedés magától értetődő egy olyan

tudatfolyam ábrázolásában, amely egy kisgyermek szintjén képes csak érzékelni az őt körülvevő világot.

A keretépítés szempontjából fontos megemlíteni, hogy a meghatározatlan tér és a jelöletlen idő a szöveg fragmentáltságában kirajzolódó lista- és mozaikszerűséget erősíti. Az olvasónak nincs is szüksége tér- és időjelölésre, a szöveg nem kínál fel egy ilyen (térben és időben meghatározott) narratívát. Ha úgy tetszik, a Benjy-monológ a személyközi, tér- és időviszonyokat tekintve önmagában se nem keretes szerkezetű, se nem narratívászerű, hiszen a kontextuális keretet az olvasó nem tudja felállítani; annak hiányai azonban szükségszerűek, és a többi monológ által egészülnek ki egy közös narratívává. Ebben a tekintetben Faulkner jogosan nyilatkozta azt, hogy a megértéshez a regényt érdemes minél többször elolvasni (Lakner 2017; Stein 1956).

3.1.3. A kauzalitásról

A figyelmeztetés nélküli szereplőmegjelenések szegélyezte jelenet- és térváltások asszociativitásában azt a kérdést érdemes feltennünk, miként jelenik meg a kauzalitás (és/vagy az érzelmi motiváció), ha megjelenik egyáltalán, ezekben az idő- és térbeli ugrásokban. Mindezt a meglévő (Turcsik 2019; 2020) vizsgálatokhoz és a készülő *mind style*-elemzésekhez igazítva érdemes áttekinteni.

A blending⁶ alapján történő elemzés egyfelől lehetőséget teremtett arra, hogy a monológ idő- és térbeli ugrásait minél hatékonyabban nyomon követhessük, másfelől a generikus terek csoportosításában a váltásmotivációk természetének feltárását is támogatta. Azonban nem szolgáltatott információkat arról, hogy az ok-okozati összefüggések milyen szerepet játszanak a váltásokban. Az első gondolatunk talán az lehet, hogy az intuitív térváltások nem utalnak okszerűségekre, azonban ha figyelembe vesszük azt, hogy Benjy emlékeinek egy részét a bennük megjelenő és határaikon át húzódó forgatókönyvszerű események szegélyezik, az okszerűség mint tényező mégis kapcsolatba hozható a jelenetváltásokkal. A forgatókönyvszerű események vázát éppen a logika lépései adják, amely logika ugyan se nem összetett, se nem bonyolult az idiótának bélyegzett elbeszélőnk gondolatiságában, a maga értelmi szintjén viszont mégiscsak az okszerűség nyomait mutatja. A (8) szövegrész első jelenetében Benjy Lusterrel ér oda a kerítés kitört részéhez, az ő jelenletében akad be a ruhája egy szögbe, viszont már egy másik jelenetben, Caddy által kerül kiszabadításra, és Benjy nővérével (Caddyvel) folytatja útját. A forgatókönyvszerű eseménysor (ld. Turcsik 2019, 118) lépései tehát gond nélkül, a hétköznapi

6. A mentális terek (Fauconnier 1994, 1997) gondolkodásunk részleges fogalmi struktúrái, a köztük lévő megfelelések a beszéd közben zajló jelentéskonstruálási folyamatra világítanak rá (Kövecses-Benczes 2010, 159). Amennyiben a mentális terek között nemcsak megfelelések alakulnak ki, hanem bizonyos elemeik integrálódnak is egymással, akkor már fogalmi integrációról / jelentésintegrációról / blendről beszélünk (Kövecses-Benczes 2010, 173).

elgondolások és az okszerűség mentén követik egymást.

(8) We went along the fence and came to the garden fence, where our shadows were. My shadow was higher than Luster's on the fence. We came to the broken place and went through it.

“Wait a minute.” Luster said. “You snagged on that nail again. Cant you never crawl through here without snagging on that nail.”

Caddy uncaught me and we crawled through. Uncle Maury said to not let anybody see us, so we better stoop over, Caddy said. Stoop over, Benjy. Like this, see. We stooped over and crossed the garden, where the flowers rasped and rattled against us. The ground was hard. We climbed the fence, [...]. (6. Kiemelés az eredetiben.)

Az idézett szöveg alapján aligha tudnánk érzelmi motivációt társítani a fenti eseményekhez, de ez nem érvényes a monológ összes jelenetváltására. A különböző rohamokba torkolló Caddy-élmékek, illetve a percepció és a gondozói megszólalás által motivált térváltások sokkal inkább érzelmi indíttatások mentén szerveződnek. Egy példát rögzít az a szövegrész (9), amelyben Benjy egy múltbeli emlékből Caddy után sír, mire Luster a jelenben gorombán lecsendesíti. A térváltást (ld. Turcsik 2019, 114) így egyfelől egy érzelmi kirohanás implikálja, másfelől az okozatiság is megjelenik: a sírásra a lecsendesítés, elhallgattatás a következő reakció.

(9) Caddy smelled like trees and like when she says we were asleep. *What are you moaning about, Luster said. You can watch them again when we get to the branch.* (7. Kiemelés az eredetiben.)

A fenti példák áttekintéséből kirajzolódik egy olyan érzelmek alapján megragadható történet, amelyet David Velleman elméleti szinten megfogalmazott. A történet nyomon követésében mind a kauzalitás, mind az érzelmi motiváció is fontos szerepet kaphat. A további kutatások lehetséges iránya a Benjy-monológ valamennyi jelenetváltásának újbóli, fenti szempontok mentén végbemenő szisztematikus áttekintése. A kauzális kapcsolatok és az érzelmi motiváció szövegszervező elvként betöltött szerepének feltérképezése a kontextuális keret építése szempontjából is lényeges, mert információkat szolgáltat arról, hogyan lavírozik Benjy tudata az egyes jelenetek és az olvasói megértés a különböző váltások között, ezáltal hogyan megy végbe a keretépítés.

A szisztematikus áttekintés és a kvantitatív vizsgálat, az adatok számszerűsítése jelen tanulmány keretei közé ugyan nem fért bele, de a fenti és az alábbi néhány példa elemzésével megragadhatóvá válnak a kauzalitás nyomai az egyes jelenetváltásokban. Így például Benjynek a hideggel kapcsolatos érzékelését és gondolatait példázzák a következő idézetek (10 és 11).

(10) We stooped over and crossed the garden, where the flowers rasped and rattled against us. The ground was hard. We climbed the fence, where the pigs were grunting and snuffing. I expect they're sorry because one of them got killed today, Caddy said. The ground was hard, churned and knotted. **Keep your hands in your pockets, Caddy said. Or they'll get froze. You don't want your hands froze** on Christmas, do you.

“**It's too cold out there.**” Versh said. “You dont want to go out doors.”
(6. Kiemelés tőlem.)

A 10. idézetben a jelenet- és térváltást a gondozók hidegre tett megjegyzései implikálják (ld. Turcsik 2019, 105), Benjy gondolatiságában ugyanakkor az okszerűség jeleit is észrevehetjük. Az első jelenetben Caddy tesz említést arról, hogy ha Benjy kiveszi a kezét a zsebéből, akkor az megfagyhat; a következő pillanatban pedig már egy másik térben és időben járva Versh megjegyzését olvashatjuk a kinti hidegről. A percepción alapuló asszociatív váltásban tehát a hideg mint ok és a fagy mint okozat is megjelenik.

A 11. idézet a hideggel kapcsolatos érzékelés témájában egyúttal átvezet minket a stockwelli attraktorokhoz kapcsolódó elemzésekhez.

(11) The sun was cold and bright. (7)

Benjy megállapítása, miszerint a nap hideg és fényes volt, érzékelteti a percepciók kavardását, a metonimikus konstruálás meghatározó szerepét a karakter gondolatvilágában. Nem a nap volt hideg, hanem a kinti levegő volt az; ugyanakkor a nap természetszerűen „kint” van, és meleget ad, amely jelen érzékelésben nem valósul meg, következésképpen Benjy szerint a hideg az, amit a fényforrás szolgáltat.

3.2. A metonimikus konstruálás mint kauzalitást áthidaló tényező

A továbbiakban egy stockwelli attraktorokon alapuló elemzést mutatok be, látatva azt is, hogy Benjy metonimikus gondolkodásmódja hogyan írja felül, illetve helyettesíti a hiányzó kauzalitást mint keret- és szövegszervező tényezőt. Az alábbi

idézet a szövegben megjelenő tipikus és nem tipikus attraktorok együttes megjelenését mintázza. A részletben azt láthatjuk, hogy Benjy figyelmét a szokványos és nem szokványos attraktorok dinamikus váltakozása, a vizuális és audiális hatásokon alapuló jelenségek, illetve a metonimikus figyelemáthelyeződésen alapuló észlelések irányítják – a metaforikusság és a megszemélyesítések tehát fontos szerepet játszanak az egyes történések, mások cselekedeteinek feldolgozásában.

(12) “You cant blow out no candles.” Luster said. “Watch me blow them out.” He leaned down and **puffed his face. The candles went away.** I began to cry. “Hush.” Luster said. “Here. **Look at the fire** whiles I cuts this cake.”

I could hear the clock, and I could hear Caddy standing behind me, and I could hear the roof. *It’s still raining, Caddy said. I hate rain. I hate everything. And then her head came into my lap and she was crying, holding me, and I began to cry. Then I looked at the fire again and the bright, smooth shapes went again. I could hear the clock and the roof and Caddy.*” (32. Félkövér kiemelés tőlem.)

Az idézetben elsőként (és több ízben is) Luster jelenik meg attraktorként, mert ő az, aki beszél, rá figyel Benjy. Egy metonimikus figyelemáthelyeződésben Benjy fókuszja Lusterről annak arcára közelít (*puffed his face*), így egy vizuális hatás mentén egy újabb szokványos attraktor jelenik meg.

A „The candles went away” a fény kialvásának szokványos figyelemfelkeltése mellett jóval atipikusabb jellemzőket is magában hordoz. Egyfelől itt Benjy mozgásként észlel valamit, ami legfeljebb csak metaforikusan értelmezhető annak. Másfelől a gyertyák cselekvőként való megjelenítésében egy metonimikus konstrukción alapuló megszemélyesítés körvonalazódik, hiszen nem a gyertyák azok, amelyek elmennek, hanem azoknak csak a lángja az, ami kialszik. Benjy szavaiból az tűnik ki, hogy nem érti, de legalábbis nem reprezentálja nyelvileg az okszerűséget Luster arcfölfújása és a lángok eltűnése között; sőt mintha a lángok és a gyertyák között sem tudna különbséget tenni.

Az attraktorok váltakozásában egy hagyományos, vizuális hatáson alapuló példát rögzít a pillanat, amikor Luster a fényforrás, a tűz felé irányítja Benjy figyelmét. Az „I could hear the clock” megnyilatkozás viszont már több szempontból is érdekes: egyfelől általa egy hanghatásra figyel fel Benjy, másfelől újfent egy metonímián keresztül értelmezi azt: valójában nem az órát hallja, hanem annak a kattogását. Még inkább az atipikus gondolkodást mintázza az alábbi, szintén metonimikus részlet: „I could hear Caddy standing behind me” – valakinek az állását nem szoktuk hallani, Benjy feltehetőleg Caddy lélegzetvételére utalhat, hiszen

legfeljebb azt hallhatja. A hanghatásoknál maradva, az „I could hear the roof” szintén az ok-okozatiság megbomlásában rögzít egy metonímiát: Benjy valójában nem a tetőt hallja, hanem az eső kopogását a tetőn, erre utal aztán Caddy is.

Caddy új megszólalóként egy szokványos attraktori szerepbe lép, hogy aztán – akárcsak Luster példájában – egy metonimikus figyelemáthelyeződésben egy testrésze vegye át a fókusz szerepét: „her head came into my lap”. Caddy fejének külön megszemélyesítése azért érdekes, mert általa a nyelvi szerkezet mintegy leválaszt egy lényegi elemet egy egésztől, mintha nem Caddy teste mozdulna, csak egy önállósodott testrésze. A lány sírása hagyományos attraktorként, egy egyszerre audiális és vizuális hatás folytán jelenik meg, érzelmi reakciót is kiváltva Benjyből: ő is sírni kezd. A kandalló tüze szintén hagyományos alakzatként, fénye által kelti fel újra Benjy figyelmét: „I looked at the fire again”.

Nem teljesen egyértelmű, hogy mire utal a „the bright, smooth shapes went again” jelensége. A szövegben több ízben is feltűnnek a csillogó, sima foltok – vonatkozhatnak egyfelől a fény-árnyék hatásra, de Benjy rohamaira is. Ami viszont biztos, hogy attraktori szerepben, metaforikusan értelmezhető mozgás mentén jelennek meg. Egyszerre csillogók és simák, ellentétes ingerkeveredésben fejeződnek ki. Az idézet lezárásaként az újra megjelenő metonímiahármasra lehetünk figyelmesek: „I could hear the clock and the roof and Caddy”, amely keretbe zárja az észleléseket.

A fenti elemzésből is látszik, hogy a különböző típusú attraktorok dinamikusan szerveződve szövik át a szöveget. Érdemes hangsúlyozni, hogy Benjy figyelmének irányításában vezető szerepet töltenek be a metonimikus fókuszáthelyeződések: ezek magukban hordozzák a számára ismeretlen ok-okozatiság jelenségének hiányát, ezáltal a kauzalitás szövegbeli megbomlását; valamint mindezek mentén a különböző ingerekre ható történések nem tipikus felfogását és feldolgozását is.

3.3. Az elemzések eredménye

A fent leírtakat összegezve megfogalmazhatjuk, hogy a kauzalitás és az érzelmi motiváció tárgyköre tudományterületeken átívelő tényezőként jelenik meg a nem természetes narratívák közös mintázatainak és sémáinak feltárásában. A 3.1.1. és a 3.1.2. fejezetrész egyfelől adalékot szolgáltatott arról, miért nehéz megragadni a Faulkneri Benjy-monológ jellegét az emmotti szövegtipológiai, narrativitást értékelő felosztás által. Az emmotti keretrendszer alapján problematikus a vizsgált elbeszélés keretes szöveggént, narratívaként való felfogása; ugyanakkor fel kell vetnünk annak a lehetőségét is, hogy a keret nélküli szövegek csoportjába sem illik bele tökéletesen a vizsgált monológ – így a tágabb kutatási folyamatban elengedhetetlennek látszik az elbeszélés keret nélküli szöveggént való felfogásának fenntartásokkal való kezelése és e téma körüljárása is. Egy pontosabb kép felvázolása érdekében a további elemzések konkrét céljai közt szerepel a kulcsszókereső és

-elemző eljárások vizsgálatba történő bevonása is (vö. Szemes 2023, 196–207).

A 3.1.3. fejezetrész a kauzalitás és az érzelmi motiváció mint keretépítést segítő, illetve áthidaló tényezők szövegbeli megnyilvánulásainak tárgyalásával (a blindingen alapuló elemzések más megvilágításba helyezésével, illetve a téma stilisztikai vonulatának (3.2.) vizsgálatba való beemelésevel) szintén új kutatási irányokat jelelt ki. A kutatás jelen fázisában úgy látszik, hogy a kvantitatív vizsgálódás mellett a nem tipikus stockwelli attraktorokon alapuló elemzések is válaszokat adhatnak a nem tipikus elmereprezentációról, az ábrázolt gondolkodásmód működéséről, illetve arról, hogy miért tudjuk a kauzalitás nagyfokú hiányában is nyomon követni az elbeszélést.

4 Összegzés és kitekintés

A jelen tanulmány bepillantást nyújtott a nem természetes elmereprezentációk mint kategória értékelésének és beosztásának nehézségeibe, tehát a nem természetes narratív sémák megragadhatóságának problémáiba. A sémák és mintázatok témakörében a kauzalitás vizsgálatával a következő belátást is megfogalmaztuk: az elemzett nem természetes elmereprezentáció alapvető sajátossága, hogy nem ad számot a jelenségek és események közti ok-okozati viszonyokról, és ezt a szembeűnő hiányosságot más eszközök működtetésével, metaforikus és metonimikus konstrukciókkal tölti ki. A későbbiekben egy-egy *mind style*-vizsgálat keretében érdemes lesz megnézni, hogy más nem természetes narratívákra is jellemző-e a kauzalitás ilyen fokú hiánya, és ha igen, milyen eszközökkel pótolják a szövegek a meg nem jelenített okszerűség tartozásait.

A tágabb kutatási folyamat többirányú jellege is kirajzolódni látszik. Egyfelől szükséges lehet más, nem természetes elmereprezentációk átgondolása az emmoti szövegtipológia alapján, valamint a keretépítési folyamat feltárásának hatékonyabb, szisztematikusabb megtámogatása a szövegekben megnyilvánuló kauzalitás és/vagy érzelmi motiváció megértésének érdekében. Mindez vélhetőleg közelebb visz minket a nem természetes narratív sémák azonosításához.

A másik irány a stockwelli attraktoroknak közeget adó *mind style*-vizsgálatok képében körvonalazódik. Egyéb nem természetes narratívák által működtetett attraktorok feltárásában hasonló és más, kauzalitást áthidaló tényezőket is azonosíthatunk, ezáltal új válaszokat kaphatunk az ábrázolt tudatfolyamok működéséről és közös mintázataikról is. Utóbbiak összegyűjtése és rögzítése információkat szolgáltatathat arról, hogy a nem természetes narratívák kategóriáját milyen szempontok mentén érdemes értékelni a korábban felvetett prototípuselv szerinti felosztásban.

A jövőbeli kutatások vonatkozásában elmondható, hogy a folyamatosan bővülő és épülő nem természetes elméket felvonultató szövegek korpuszának vizsgálatában az irodalomtudományi (többek között kognitív narratológiai) vonatkozások

(vö. Lamár 2023) is előtérbe kerülhetnek. Az alapvetően nyelvészeti kiindulópontú vizsgálódás hangsúlyának áthelyeződésében olyan kérdések lehetnek irányadók, hogy mit árulnak el az eredmények a Faulkner-prózáról, a modern regényről vagy éppen magáról a tudatfolyam-ábrázolásról.

Mellékletek a Lancsbox programból

Corpus: Corpus 1 | Language: English | 1 files
20404 tokens | 1471 types | 1487 lemmas

Type	Frequency: 02 - Relative_freq	Dispersion: 01_CV
said	444.520682	0.000000
the	421.485983	0.000000
and	333.758087	0.000000
you	332.777887	0.000000
to	290.139188	0.000000
i	278.376789	0.000000
it	163.203293	0.000000
he	151.930994	0.000000
caddy	137.227995	0.000000
on	120.074495	0.000000
in	117.133895	0.000000
him	107.331896	0.000000
we	96.549696	0.000000
was	94.589296	0.000000
she	94.099196	0.000000
dilsey	93.609096	0.000000
me	90.178396	0.000000
up	82.826897	0.000000
a	79.396197	0.000000
went	78.415997	0.000000
luster	73.514997	0.000000
t.	71.064497	0.000000
p.	69.594197	0.000000
that	68.613997	0.000000
quentin	67.143697	0.000000
her	65.183297	0.000000
going	63.712997	0.000000

they	63.712997	0.000000
of	62.242698	0.000000
here	62.242698	0.000000
versh	60.282298	0.000000
now	59.302098	0.000000
come	59.302098	0.000000
jason	57.341698	0.000000
mother	56.851598	0.000000
down	56.851598	0.000000
dont	55.871398	0.000000
out	55.381298	0.000000
all	54.891198	0.000000
my	54.891198	0.000000
get	53.910998	0.000000
hush	52.440698	0.000000
what	51.460498	0.000000
go	50.970398	0.000000
with	48.519898	0.000000
came	48.519898	0.000000
at	48.519898	0.000000
them	48.029798	0.000000
got	47.539698	0.000000
aint	47.539698	0.000000
then	47.049598	0.000000
back	42.638698	0.000000
your	42.148598	0.000000
father	41.168398	0.000000

1. táblázat: Benjy leggyakoribb szavai

Corpus: Corpus 3 | Language: English | 1 files
31757 tokens | 3851 types | 3714 lemmas

Type	Frequency: 02 - Relative_freq	Dispersion: 01_CV
the	563.025475	0.000000
i	329.691092	0.000000
and	314.891205	0.000000
a	220.738735	0.000000
you	207.828195	0.000000

to	201.215480	0.000000
it	166.577447	0.000000
of	165.317883	0.000000
in	128.790503	0.000000
he	115.250181	0.000000
said	108.637466	0.000000
was	108.007683	0.000000
that	101.080077	0.000000
on	95.097144	0.000000
my	80.297257	0.000000
her	77.778128	0.000000
me	74.629216	0.000000
she	73.054760	0.000000
at	70.220739	0.000000
then	63.608023	0.000000
his	62.348459	0.000000
like	58.884655	0.000000
with	58.569764	0.000000
not	56.680417	0.000000
for	55.735743	0.000000
have	54.791070	0.000000
all	49.752810	0.000000
but	47.548572	0.000000
out	46.603898	0.000000
up	45.974116	0.000000
him	43.140095	0.000000
do	39.046509	0.000000
into	38.731618	0.000000
they	38.731618	0.000000
we	38.731618	0.000000
what	36.842271	0.000000
had	36.842271	0.000000
one	36.527380	0.000000
be	35.267815	0.000000
there	35.267815	0.000000
dont	34.323141	0.000000
back	33.693359	0.000000
when	33.693359	0.000000

went	33.378468	0.000000
is	33.378468	0.000000
go	32.433794	0.000000
could	32.118903	0.000000
your	31.804012	0.000000
them	31.174229	0.000000
if	30.859338	0.000000
just	29.284882	0.000000
about	28.655100	0.000000
as	28.655100	0.000000
down	28.025317	0.000000
no	27.395535	0.000000
little	27.395535	0.000000
see	26.765752	0.000000
looked	25.821079	0.000000
again	25.506188	0.000000
know	25.191296	0.000000
would	24.876405	0.000000
so	23.931732	0.000000
can	23.616840	0.000000
now	23.301949	0.000000
come	23.301949	0.000000
got	22.987058	0.000000
this	22.357276	0.000000
get	21.727493	0.000000
were	21.412602	0.000000
water	21.097711	0.000000
did	20.467928	0.000000
or	20.153037	0.000000
away	19.523255	0.000000
are	19.208364	0.000000
shreve	19.208364	0.000000

2. táblázat: Quentin leggyakoribb szavai

Corpus: Corpus 4 | Language: English | 1 files
27178 tokens | 2537 types | 2446 lemmas

Type	Frequency: 02 - Relative_freq	Dispersion: 01_CV
i	541.614541	0.000000
to	362.425491	0.000000
says	296.195452	0.000000
the	294.355729	0.000000
and	271.175215	0.000000
you	266.759879	0.000000
a	211.568180	0.000000
it	185.076165	0.000000
she	163.735374	0.000000
that	125.837074	0.000000
her	124.365295	0.000000
of	118.846126	0.000000
in	105.968062	0.000000
he	92.722055	0.000000
on	91.618221	0.000000
me	88.674663	0.000000
have	80.579881	0.000000
was	73.956877	0.000000
all	67.701818	0.000000
for	62.182648	0.000000
if	61.814703	0.000000
do	59.607035	0.000000
got	58.135256	0.000000
at	57.031422	0.000000
like	56.663478	0.000000
with	55.559644	0.000000
they	54.087865	0.000000
just	52.984031	0.000000
up	52.984031	0.000000
out	52.984031	0.000000
what	52.616087	0.000000
be	51.512253	0.000000
know	50.408419	0.000000
my	49.672529	0.000000
then	48.568695	0.000000

but	47.096917	0.000000
dont	45.993083	0.000000
had	44.889249	0.000000
not	44.521304	0.000000
about	41.577747	0.000000
your	40.473913	0.000000
one	39.738023	0.000000
back	39.370079	0.000000
when	39.370079	0.000000
so	38.266245	0.000000
get	38.266245	0.000000
went	37.530355	0.000000
there	36.794466	0.000000
can	36.794466	0.000000
time	36.058577	0.000000
now	36.058577	0.000000
go	34.586798	0.000000
right	34.218853	0.000000
as	33.482964	0.000000
mother	33.115020	0.000000

3. táblázat: Jason leggyakoribb szavai

Beyond Causality. The disruption and reinterpretation of causality in a Faulknerian non-natural mental representation

The study of non-natural narratives, such as stream-of-consciousness representations, has prompted questions regarding the interpretability of these texts as framing narratives. Although some scholars, including Alber, Iversen, Nielsen, and Richardson (2018) and Tóth (2018), have posited that these texts can be regarded as narratives, according to Emmott's text-typological criteria (1999) this interpretation can be challenged. When analyzing the Benjy monologue in Faulkner's (1956) novel *The Sound and the Fury* using the Emmott framework, it is evident that the representation of interpersonal, spatial, and temporal relations does not adhere to the conventional narrative structure necessary for the text to be interpreted as a narrative. This observation is closely linked to the fundamental absence of textual causality as a factor in constructing the narrative frame and the prevalence of emotional motivation, which results in associative scene-shifting (as noted by Velleman in 2003). To investigate non-natural narrative schemata, I demonst-

rate how causality is dismantled and reinterpreted in Benjy's monologue through an analysis that employs both textual and stylistic approaches (Gibbons-Whiteley 2018; Stockwell 2009), poetics (Stockwell 2002; Turcsik 2019, 2020), and mind style analysis (Fowler 1977).

Keywords: non-natural narratives, narrative schemata, Emmott's text-typological criteria, causality, emotional motivation, mind style, *The Sound and the Fury*

Hivatkozások

Alber, Jan. „Impossible Storyworlds – and What to Do with Them”. *Storyworlds. A Journal of Narrative Studies* 1 (2009), 79–96. DOI: 10.1353/stw.0.0008.

Alber, Jan. *Unnatural Narrative: Impossible Worlds in fiction and Drama*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2016.

Alber, Jan és tsai. „Nem természetes narratívák, nem természetes narratológia: a mimetikus modelleken túl”. *Helikon. Irodalom- és Kultúratudományi Szemle* 2 (2018), 122–124.

Alber, Jan és tsai. „What Really Is Unnatural Narratology?": *Storyworlds. A Journal of Narrative Studies* 5 (2013), 103–104. DOI: 10.5250/storyworlds.5.2013.0101.

Arisztotelész. *Eudemoszi Etika. Nagy etika*. Ford. Steiger Kornél. 1975.

Buskó, Tibor László. „Egy rendhagyó Hume-Értelmezés”. *Magyar Filozófiai Szemle* 1.3 (2000). URL: <https://epa.oszk.hu/00100/00186/00006/busk.htm>.

Emmott, Chaterine. „Embodied in a constructed world. Narrative processing, knowledge representation, and indirect anaphora”. *Discourse studies in cognitive linguistics*. Szerk. Karen Van Hoek, Andrej Kibrik & Leo Noordman. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1999, 5–28. DOI: 10.1075/cilt.176.03emm.

Fauconnier, Gilles. *Mappings in language and thought*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1997.

Fauconnier, Gilles. *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Faulkner, William. *The Sound and the Fury*. New York: Random House, 1956.

Fowler, Roger. *Linguistics and the Novel*. London: Methuen, 1977.

Gibbons, Alison & Whiteley, Sara. *Contemporary Stylistics. Language, Cognition, Interpretation*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018.

Herman, David. „Cognitive approaches to narrative analysis”. *Cognitive poetics. Goals, gains, and gaps*. Szerk. Geert Brone & Jero-En Vandaele. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2009, 79–118. DOI: 10.1515/9783110213379.1.79.

Horváth, Márta. *A történetmondás eredete. Irodalom, evolúció, kogníció*. Budapest: Typotex, 2020.

Jeney, Éva. „Kognitív narratológiák”. *Literatura* 43.3 (2017), 230–238. URL: <http://real.mtak.hu/id/eprint/70900>.

Kövecses, Zoltán & Benczes, Réka. *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2010.

Lakner, Dávid. „Ha harmadjára sem érthető, olvassák el négyszer!”: *Magyar Nemzet* (2018. nov. 18).

Lamár, Erzsébet. „„Átlátszó tudatok” vs. „lehetetlen elmék”. A nem-természetes narratológia és a kognitív tudomány”. *Műhely, Kulturális Folyóirat* 4 (2023), 47–57. URL: https://epa.oszk.hu/02900/02978/00088/pdf/EPA02978_muhely_2022_4_47-57.pdf.

McIntyre, Dan. „Logic, reality and mind style in Alan Bennett’s *The Lady in the Van*”. *Journal of Literary Semantics* 34.1 (2005), 21–40. DOI: 10.1515/jlse.2005.34.1.21.

McIntyre, Dan & Archer, Dawn. „A corpus-based approach to mind style”. *Journal of Literary Semantics* 39.2 (2010), 167–182. DOI: 10.1515/jlse.2010.009.

Pethő, József. „A figura-alap viszony a nyelvben és a nyelvleírásban”. *Magyar Nyelvőr* 135.2 (2011), 187–194. URL: http://real-j.mtak.hu/6065/1/MagyarNyelvor_1984.pdf.

Prince, Gerald. *A Grammar of Stories*. Boston: Walter de Gruyter, 1973.

Richardson, Brian. *Unnatural Voices, Extreme Narration in Modern and Contemporary Fiction*. Columbus: The Ohio State University Press, 2006.

Richardson, Brian. „What Is Unnatural Narrative Theory”. *Unnatural Narratives - Unnatural Narratology*. Szerk. Jan Alber & Rüdiger Heinze. Berlin, Boston: de Gruyter, 2011, 23–40. DOI: 10.1515/9783110229042.23.

Semino, Elena. „Pragmatic failure, mind style and characterisation in fiction about autism”. 23.2 (2014), 141–158. DOI: 10.1177/0963947014526312.

Simon, Gábor. *Egy kognitív poétikai rímelmélet megalapozása*. Doktori disszertáció. ELTE BTK. 2012.

Stein, Jean. „William Faulkner, The art of fiction”. *The Paris Review* (1956). URL: <https://www.theparisreview.org/interviews/4954/william-faulkner-the-art-of-fiction-no-12-william-faulkner>.

Stockwell, Peter. *Cognitive poetics. An introduction*. London, New York: Routledge, Taylor Francis Group, 2002.

Stockwell, Peter. *Texture: A Cognitive Aesthetics of Reading*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.

Szemes, Botond. „A befejezetlen mondat hasonlatainak világa”. *Jelenkor* 66.2 (2023), 196–207.

Tátrai, Szilárd. „Narratív távolság és lírai közvetlenség”. *Szöveg, szövegtípus, nyelvtan*. Szerk. Tátrai Szilárd & Tolcsvai Nagy Gábor. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2008, 49–55.

Tolcsvai, Nagy Gábor. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest: Osiris, 2013.

Tolcsvai, Nagy Gábor, szerk. *Nyelvtan*. Budapest: Osiris, 2017.

Tóth, Csilla. „Nem természetes narratológia”. *Helikon. Irodalom- és Kultúratudományi Szemle* (2018), 91–113. URL: http://epa.niif.hu/03500/03580/00002/pdf/EPA03580_helikon_2018_2_091-113.pdf.

Turcsik, Bíborka. „Egy nem természetes elme poétikus reprezentációja Faulkner A hang és a téboly c. regényében”. *Ösvények* (2020), 101–134. URL: <https://osvenyek.elte.hu/archivum/2019?m=6250>.

Turcsik, Bíborka. *Nem természetes narratívák poétikai elemzése és tanítási lehetőségei*. Szakdolgozat. ELTE BTK. 2020.

Velleman, J. David. „Narrative Explanation”. *The Philosophical Review* 112.1 (2003), 1–25. DOI: 10.1215/00318108-112-1-1.

Vermeule, Blakey. „Elbeszélés, érzelmek és a megérdemelt sors elmélete”. Ford. Simon Gábor. *Helikon. Irodalom- és Kultúratudományi Szemle* 3 (2021), 393–414. URL: https://epa.oszk.hu/03500/03580/00023/pdf/EPA03580_helikon_2021_3_393-415.pdf.

Waldmann, Michael R. „Casual Reasoning: An Introduction”. *The Oxford Handbook of Casual Reasoning*. Szerk. Michael R. Waldmann. Oxford: Oxford University Press, 2017, 1–18.

Wetherill Baker, Julia K. „Review”. *New Orleans Times-Picayune* (1930. okt. 26).